

Ф. А. Киркйайрик
ШПАНСКИ ОСВАЈАЧИ

Наслов оригинала

Frederick Alexander Kirkpatrick
THE SPANISH CONQUISTADORES

Превод

Л. Обрадовић

редакција превода

Михаило Штулић

ФРЕДЕРИК А. КИРКПАТРИК

ШПАНСКИ ОСВАЈАЧИ

УТОПИЈА

Београд 2005

I

Кристифор Колумбо

*Извршио је дело највеће славе, иако да
његово име никад неће бити заборављено.*

Постоји један историјски догађај који је свима познат: чак и они које историја много не занима, знају да је Кристифор Колумбо открио Америку. Ово најбоље сведочи како је овај јединствени подвиг – откриће Новог света – очарао све духове и како је у читавој Европи оцењен као најзнаменитији догађај у последњих неколико векова. Али Колумбо нас овде посебно занима као човек који је Шпанији припојио огромну и богату област с оне стране океана, као први конкистадор. Нашао је пут оним шпанским испитивачима, истраживачима и насељеницима који су у току једног чудног полувека продрли у нов и фантастичан свет. Освојили су две простране монархије, богате нагомиланим благом и необрађеним жицама племените коvine, прокрстарили много непрегледних шума и пустиња, брда и долина, и прегазили многе набујале реке. Неустрашивом, готово безбрижном брзином, равнодушни према свим напорима и патњама, насиљима и уништењима људских живота, обележили су границе једног царства које је било скоро два пута веће од Европе.

Мало нас се тичу они који су дошли после Колумба; довољно је да бацимо поглед на њих како ступају на позорницу и воде своје дружине у сусрет патњама и победама. Морамо подробије да се позабавимо особинама човека који

им је отворио пут и сачувао га за Шпанце и Шпанију. Његов одлазак са три мала брода да истражи западни део океана, не значи почетак његовог дела, већ пре круну дугогодишњих марљивих напора, помоћу којих је као непознати странац – и то још са неком бубицом у глави, како се чинило – добио подршку најоштроумнијег владара који је икада седео на шпанском престолу. Захваљујући једино његовој милости и свом сопственом херојству постао је „адмирал океана и вицекраљ свих острва и земаља које је открио”.

Иако је по природи био необично отворен, Колумбо се показао врло ћутљив у погледу свога порекла и своје младости. Исто тако се држао и његов син Фернандо, састављајући похвални животопис свога оца. Али зато су обојица неисцрпни у саопштавању разних згода и алузија, које је Колумбов други биограф Лас Касас још више улепшао. Има ту алузија на његово племенито порекло, на универзитетске студије које су постојале само у његовој машти, на службовање под неким француским адмиралом, наводним „чувеним рођаком”, затим алузија на Колумба као заповедника неког бојног брода на коме је својом навигаторском вештином натерао у битку плашљиву посаду, као и на неки доживљај када је Колумбо скочио у море са неког гусарског брода у пламену – можда је и сам био капетан тога брода, пише Лас Касас – и пливао две миље до обале, да би се спасао, „исцрпљен ранама”, сматрао је за потребно да дода Лас Касас.

Када Колумбо у својим списима пише о четрдесет година проведених на води, о путовањима по морима, о научним студијама и дружењу са научницима, морамо да се подсетимо да је овај Колумбо, који је своју младост гледао кроз ружичасте наочари, исти човек који је касније заступао мишљење да је Ориноко једна од оне четири реке које извиру у земаљском рају и који је обећао да ће индијским златом наоружати сто хиљада пешака и десет хиљада коњаника да ослободе Христов гроб.

Ипак, Колумбов пустоловни живот, истовремено пун несрећа и слава, чуднији је од било каквог приповедања и није му потребно никакво дотеривање.

Колумбо је рођен 1451. године као син извесног ђеновљанског ткача који је привремено држао крчму. Прихватио је очев позив, али је из живог трговачког пристаништа Ђенове предузео неколико путовања по Средоземном мору, било као морнар, било као чувар поверене робе. У двадесетпетој години кренуо је на дуже и смелије путовање у Енглеску. Али, тек што је пет ђеновљанских једрењака прошло кроз Гибралтарски мореуз, код рта Сан Висенте напао их је један француски гусарски брод. Два једрењака била су спаљена, а три су побегла у Кадис. Португалски обалски чамци покупили су по мору људе који су поскакали са упаљених лађа. Да ли се међу њима налазио и Колумбо, не може да се утврди, али када је некако пред смрт поменуо свој „необични” долазак на Иберијско полуострво, сетио се и ове необичне пустиловине која га је овамо нанела и која је била први, случајни корак који га је довео на мисао о путовању преко Атлантског океана.

Пошто је у пролеће 1477. године довршио своје прекинуто путовање у Енглеску на неком ђеновљанском једрењаку, настанио се у Лисабону и помагао своме млађем брату Бартоломеу да црта поморске карте, коме је то и иначе било занимање. Осим тога, занимао се трговином и морепловством. Тако је једном путовао у Ђенову и једном или у више махова у Гвинеју, која је била у рукама Португалаца, и у којој је дошао у додир са црним становницима тих чудних земаља и бавио се трампом и трговином белим робљем које је било још уносније.

У једној цркви у коју је стално одлазио, упознао се са неком Португалком, Изабелом де Моњис, с којом се на крају и оженио. Њен отац, први гувернер острва Порто Санто, недалеко од Мадере, оставио је после своје смрти неке нацрте о путовању преко Атлантског океана у које се Колумбо предано удубио. У Лисабону, као и на Мадери, где је живео извесно време, обузела га је грозница за поморским открићима која су се ширила из Португала шездесетих година XV века. Португалци су из године у годину напредовали дуж западне афричке обале према југу. На Атлантском океану заузели су удаљена Азорска острва и чинили напоре

да продру још западније. „Колумбо је закључио”, пише његов син, „да су на западу морале да се налазе многе земље... и надао се да ће на путу у Индију наићи на неко погодно острво, одакле би после могао да изведе свој главни план. Између шпанске обале и познатих граница Индије морало је по његовом убеђењу да буде још земаља.” Слушао је о одсеченом дрвећу које плови по океану, о трсци и необичном дрвету које море избацује на обалу код Порто Санта и Азорских острва. Слушао је о неким чуновима. Једном је, говорило се, вода донела и два људска леша са широким лицима, сасвим другачијим него што су код хришћана. Говорило се о Антилима, о острву Светог Брандона, о острву са седам градова и другим острвима о којима су поморци ту и тамо говорили да су их угледали негде на западу.

Касније, у манастиру Рабида ослушкивао је разговоре искусних помораца о знацима и о самој земљи коју су угледали западно од Ирске. И заиста, на неким мапама била су уцртана острва која су лежала негде далеко на западу у неиспитаном океану.

Фернандо и Лас Касас обавештавају нас како је Колумбо питао за савет чувеног географа Тосканелија, преко неког Фирентинца који је живео у Лисабону. Уместо одговора Тосканели му је доставио препис писма на латинском језику које је 1474. године написао неком португалском свештенику. У овом писму, које је прилично очувано, говори се о неком „кратком, западном путу у Индију у којој расту зачини”, и у Кину, царство Великог кана. Мапа приложена уз писмо више не постоји, али подаци који је објашњавају говоре како од Лисабона до града Кинсаја (Хангчоу) западним путем има око 1.625 миља „а од острва Антила, које вам је свакако познато, до острва Сипанго (Јапан) има око 2.500 миља... Ово острво је богато златом, бисером и драгим камењем, кровови на њиховим храмовима и дворцима направљени су од тешког злата”. Треба да се напомене да Тосканелијеви подаци смањују обим Земље за трећину, а претерују у померању Азије према истоку.

Упуштајући се у прилично произвољна тумачења, Лас Касас нам саопштава неку причу у коју верују како први

Колумбови сапутници, тако и становници острва Хаити – Шпанци су му дали име Хиспаниола – што је Лас Касас могао да утврди када је на њему боравио десет година после открића. Неки брод који је из Шпаније пловио у Енглеску или Фландрију, натеран буром према западу, наишао је на „ова острва” (Антиле); после мукотрпног и несрећног повратка брод је доспео на Мадеру. Оно мало преживелих са једрењака, исцрпљени превеликим напорима, изашли су тек толико на копно да ту одмах помру. Кормилар кога је Колумбо лечио, открио му је пред смрт положај случајно откривеног острва, написмено, заједно са мапом на којој је било обележено то острво.

Независно од Лас Касаса, Овиједо (1478–1557) сведочи о истом догађају, али му не поклања много пажње, док Гомара (1510–1560), поштен, али некритичан историчар, чија је књига објављена 1552. године, сматра ово као историјску чињеницу и додаје: „Сви су сложни да је кормилар умро у Колумбовој кући и да му је оставио извештај о путу и положају тек откривених земаља”, мада се појединости другачије износе.

Крајем 1483. године, Колумбо је тражио од португалског краља Жоана II три каравеле, снабдевене храном за годину дана и јевтиним предметима за трампу, као што су „звонца, мали бакарни пехари, танке бакарне плочице, огрлице од лажног бисера, шарено стакло, огледалца, маказе, ножеве, игле, кошуље, просте обојене тканине, црвене капе и друге сличне ствари... ствари од мале вредности, али које јако цене људи који их не познају.” Тако каже Лас Касас, преписујући то сигурно из неког документа. Мало је вероватно да је он овај списак измислио, утолико пре што је ово супротно његовој теорији према којој је Колумбова главна намера била да стигне до „богатих земаља Кине”.

Много се расправљало да ли Фернандо и Лас Касас имају право када тврде како је Колумбов главни план био да западним путем доспе до Далеког истока, који је неодређено означен са „Индија”, или је можда пре очекивао да пронађе непознате земље. Оба његова животописца сложено тврде да је намеравао и једно и друго. Колумбо је био сигуран да

ће наићи на земљу, али не би било умесно само њему, једином од свих истраживача, приписивати одлучну извесност у погледу земаља које ће касније открити. Осим тога, Сипанго, који заузима тако важно место у његовом истраживању, претстављао је везу између два циља. Португалски хроничар пише: „Колумбо се надао да ће пронаћи Сипанго и друге непознате земље”. Острво Сипанго, које Велики кан никада није подјармио и које ниједан Европљанин није посетио, било је према Марку Полу 375 миља удаљено од азијског копна. Оно је у то време стајало у неодређеном односу према Далеком истоку и било је „непозната земља” негде на океану.

Пишући по завршетку открића Фернандо је захтевао пуно признање за свога оца, изјављујући да је Хиспаниола у ствари „Антилија и Сипанго”. У предговору своје књиге он пише о Колумбовом открићу „Новога света и Индије”, као да су оба циља била крунисана успехом, мада је знао да његов отац није доспео до Далеког истока. Поврх свега, цело питање постало је још замршенијим, јер су Шпанци до XIX века Јужну Америку називали Индијом. Међутим, пошто нас Колумбо занима пре свега као конкистадор, као човек дела, а не као теоретичар, овај мали увод је сасвим довољан.

У својој молби португалском краљу Колумбо је за себе тражио посебне почести, власт и користи у случају да постигне успех. Међутим, после саветовања са својим стручњацима монарх је одбио предлог.

Овај неуспех и смрт супруге Колумба су потпуно отуђили од Португала. Његов брат Бартоломео, одважан и одлучан, укрцао се за Енглеску, пао у руке гусара, спасао се бекством и у фебруару 1488. Хенрију VII поднео предлог који је овај одбацио.

Потом је Бартоломео отишао на француски двор где је доживео исти пријем. Шта је даље предузео није познато, али за нас то и није од великог значаја. Извесни подаци указују да се прикључио португалској експедицији која је 1487. открила Рт добре наде. У сваком случају на Иберијско полуострво вратио се тек крајем 1493. године, када је његов брат већ кренуо на друго путовање.

САДРЖАЈ

I	Кристифор Колумбо	5
II	Четири путовања 1492–1504	17
III	Острва	36
IV	Јужно море	42
V	Нова Шпанија 1517–1519	53
VI	Поход на Мексико 1519–1520	62
VII	Променљива ратна срећа и победа 1520–1521	72
VIII	Кортес	86
IX	Гватемала 1523–1542	94
X	Магелан 1519–1522	103
XI	Тихи Океан	114
XII	Откриће Перуа 1524–1530	119
XIII	Освајање Перуа 1530–1535	133
XIV	Куско	151
XV	Битка код Лас Салинаса 1537–1538	162
XVI	Трагом рата	170
XVII	Сређивање	178
XVIII	Кито и Попајан	183
XIX	Земља цимета и Амазон	192
XX	Писаро 1540–1541	203
XXI	Битка код Ђупаса 1541–1542	207
XXII	Нови закони за Индије 1544–1549	214
XXIII	Чиле 1540–1558	228
XXIV	Шпанско копно	243
XXV	Нова Гранада 1536–1539	258
XXVI	Рио де ла Плата	274
XXVII	Шпанија као претходник	288
	Додатак	292